

Louis Trimble

SOCIOLINGVISTIKA U RAZREDU¹

»Učiti' neki jezik znači učiti pravila upotrebe kao i pravila formalnog jezičnog sistema.«²

Za nas nastavnike engleskog jezika važno je da potpuno razumijemo što znači »učiti pravila upotrebe« jer to znači da o jeziku moramo razmišljati na način na koji možda prije nismo mislili. Obično mislimo o engleskom u smislu njegove fonologije, gramatike i njegova rječnika; ali koliko nas o njem misli i u smislu razina upotrebe, registara, društvenih situacija? Kad o jeziku razmišljamo na taj način, ulazimo u područje sociolingvistike. Drugim riječima, više nas ne zanima samo to da učenik nauči »pravilno« oblikovati rečenice i povezivati ih u smislen kontekst, već nastojimo da nauči jezik ispravno u smislu njegove društvene funkcije, da nauči slijediti konvencije upotrebe koje odgovaraju danoj društvenoj situaciji.

Svrha je ovog članka da razmotri to područje jezika, nastojeći odgovoriti na dva pitanja: što je zapravo sociolingvistika i kako bismo kao nastavnici engleskog trebali da se koristimo rezultatima njenih istraživanja?

Joshua Fishman definira sociolingvistiku kao onu granu lingvistike koja se bavi »socijetalno strukturiranim varijacijama jezične upotrebe«.³ Criper i Widdowson definiraju je kao proučavanje jezika u djelovanju: kako se jezik odnosi prema drugim vrstama društvenog ponašanja u društvu.⁴ Same te dvije definicije pružaju dobar primjer jednog od područja kojima se bavi sociolingvistika — problem različitih registara ili, drugim riječima, problem upotrebe različitih oblika jezika za vršenje različitih funkcija. U ovom se slučaju definicije razlikuju u »tehničkoj razini« svojih rječnika, jer su namijenjene čitaocima različitih pozadina i osnovnog znanja. Fishman upotrebljava potpuno stručan jezik: on piše za sociolingviste ili lingviste i pretpostavlja da njegovi čitaoci razumiju terminologiju poput »socijetalno strukturirane varijacije«. Nasuprot tome, Criper i Widdowson pišu za nastavnike engleskog kao stranog jezika. Oni ne pretpostavljaju da su ti nastavnici upućeni u rječnik sociologije. Budući da se obraćaju drukčijoj publici, upotrebljavaju i ponešto

¹ Ovaj je članak napisan prema predavanjima održanim u Brelima, listopad, 1973.

² C. Criper i H. G. Widdowson, »Sociolinguistics and Language Teaching«, svezak I, *Edinburgh Course in Applied Linguistics*, 1972.

³ Joshua Fishman, *Sociolinguistics*, Rowley, Mass., 1970.

⁴ C. Criper i H. G. Widdowson, *op. cit.*

drukčiji rječnik. Međutim, važno je primijetiti da su obje definicije dane unutar »pravila« formalnog pisanog engleskog jezika.

Ukratko, sociolingvistika se u osnovi bavi dvama elementima: govornikom nekog jezika i društvom u kojem se taj jezik upotrebljava. Prema tome, sociolingvistiku možemo podijeliti na dva područja radi pomnijeg proučavanja: na samu sociolingvistiku i na sociologiju jezika. S tog stanovišta možemo sociolingvistiku redefinirati kao promatranje jezika iz perspektive pojedinog govornika i obaveza koje mu jezik i društveni elementi nameću. Drugim riječima, sociolingvistika se bavi karakteristikama različitih jezičnih kodova i njihovim odnosom prema karakteristikama neke komunikacije ili komunikacijske situacije.

Nasuprot tome, sociologija jezika definira se kao promatranje jezika iz suprotne perspektive — ne sa stajališta pojedinca, već sa stajališta društva kojeg je pojedinac dio. Dakle, sociologija jezika proučava društvo i način na koji jezik unutar njega funkcionira. Ona se bavi varijantama jezika i govornicima tih varijanata, i to kao vidovima društvenih struktura i procesa.

Zajedno ta dva područja sociolingvistike pokrivaju širok spektar tema: grupno međudjelovanje, jezičnu upotrebu, jezične stavove, norme jezika i ponašanja i promjene u normama. Jasno je da sve te teme nisu od jednako značenja za nastavnike engleskog kao stranog jezika. No među područjima koja ih moraju zanimati jesu ona koja obrađuju norme, posebno »situacijske« ili »kontekstualne« norme. Upravo se na tim područjima javljaju problemi koji su povezani s određivanjem onoga što moramo poučavati u odnosu prema tako zvanom »standardnom« jeziku. Drugim riječima, budući da engleski (kao i svi živi jezici) ima nekoliko verbalnih kodova, moramo odabrati koji ćemo od tih kodova u danom trenutku poučavati.

Nadalje moramo imati na umu da svaki jezik ima nekoliko načina »da kaže istu stvar« i da svi od tih načina nisu prihvatljivi u svim društvenim situacijama. Norme za jednu društvenu situaciju ne moraju nužno biti i norme za neku drugu. Kad kažemo »norme nekog jezika« obično mislimo na elemente »standardnog« oblika tog jezika, oblika kakav je opisan u gramatikama i u priručnicima. Međutim, definiramo li termin »standard« kao »oblike jezika koji su kodificirani i prihvaćeni unutar dane skupine govornika«, moramo prihvatiti činjenicu da ne postoji samo jedan standard, već mnogi, teoretski onoliko koliko ima skupina govornika. Isto tako, za svaki od tih standarda moramo predvidjeti mogućnost postojanja različitih skupova normi na jednom ili na sva tri područja jezika — fonologiji, rječniku i gramatici.

U Sjedinjenim Državama, na primjer, među ljudima koji su prihvaćeni u neku društvenu skupinu (obrazovnu, ekonomsku, bratsku, itd.) često nalazimo jasne razlike u normama »akcenta«, a samo neznatne razlike u rječniku i gramatičkim normama. Dok akcent u Americi može označiti govornika kao stranca ili novodošlicu u nekom geografskom području, to neće biti zapreka njegovu prihvaćanju u određenu društvenu skupinu. Drugim riječima, »fonološke norme« nemaju istu ulogu kao što se tvrdi da imaju u Engleskoj. S druge strane, norme rječnika, a osobito gramatike uvjetuju prihvaćanje pojedinca u određenu skupinu.

Jasan primjer pruža izbor trojice posljednjih predsjednika Sjedinjenih Država. Činjenica da je Lyndon Johnson govorio očitim teksaškim akcentom, da je John Kennedy govorio naglaskom Nove Engleske, a da Richard Nixon govori tako zvanim općenitim naglaskom nije nijednog od njih spriječila da

postane predsjednik. Međutim, da se ijedan od njih ograničio na upotrebu regionalnih leksičkih jedinica ili da je prekršio pravila onog što javnost smatra »pravilnim« engleskim — to jest, gramatiku školskih udžbenika — ne bi bio došao u obzir za mjesto predsjednika.

Jedna poznata (i navodno istinita) anegdota iz Sjedinjenih Država pruža dobar primjer situacijskih normi u akciji. Radi se o nekom vodoinstalateru koji je, mada slabe formalne naobrazbe, bio sklon izumima. Otkrio je nešto što je smatrao novim i savršenim načinom čišćenja odvodnih cijevi kod sudopera i kada. Ponosan na svoje otkriće, napisao je pismo državnom Patentnom uredu i opisao ga.

Evo što je napisao: »Gospodo, upravo sam otkrio odličan nov način čišćenja odvodnih cijevi. U cijevi ulijem hidroklornu kiselinu.«

Službenik ureda (stručnjak) koji je primio pismo bio je užasnut. Poslao je hitan odgovor vodoinstalateru: »Djelotvornost hidroklorne kiseline je neosporna, ali je korozivan talog inkompatibilan s trajnošću metala.«

Vodoinstalater je neko vrijeme u nedoumici proučavao pismo i konačno napisao: »Hvala Vam na Vašem pismu. Drago mi je da je moja ideja dobra.«

Službenik je odmah napisao odgovor za koji je bio siguran da će razjasniti situaciju: »Ne možemo preuzeti odgovornost za stvaranje toksičkih i kontraindiciranih taloga hidroklornom kiselinom i savjetujemo Vam da upotrijebite neku alternativnu proceduru.«

Vodoinstalater je bio još više zbunjen nego prije. Konačno je poslao vrlo kratko pismo: »Sviđa li Vam se moja nova metoda čišćenja cijevi ili ne?«

Primivši pismo, službenik je otišao jednom kolegi i potužio se da taj vodoinstalater mora biti potpun idiot. Njegov je kolega pogledao cijelu korespondenciju i rekao da će pokušati sam riješiti slučaj. Napisao je slijedeći kratak odgovor vodoinstalateru: »Nemojte upotrebljavati hidroklornu kiselinu. Od nje će Vam cijevi otići u vrazju mater!«

Službenik u ovoj anegdoti ili nije znao da postoje različiti skupovi normi za različite situacije ili mu do te činjenice nije bilo stalo. Njegov je kolega, naprotiv, bio potpuno svjestan tih razlika i bio je u stanju i voljan da izvrši prilagođavanja potrebna da ostvari komunikaciju s vodoinstalaterom. Jasno, većina obrazovanih izvornih govornika ima tu sposobnost. Oni je po pravilu razvijaju za vrijeme procesa učenja svog jezika i uklapanja u svoju društvenu sredinu.

Međutim, dok je jedna stvar za izvornog govornika nekog jezika da nauči pomicati norme da bi ih prilagodio danom društvenom kontekstu, sasvim je druga stvar za stranog govornika da to isto učini. Pa ipak, da bi se »naučio strani jezik« očito je potrebno više nego samo naučiti slagati riječi u gramatički ispravne strukture. To uključuje i stjecanje znanja koji su oblici ispravni u kojim društvenim situacijama. Da bi to postigao, učenik mora upoznati ideje, običaje, nazore i stavove izvornih govornika. Jasno je da će to znanje biti to potrebnije što će se učenik susretati s više tipova društvenih situacija. Izvorni govornik odrasta okružen tim razlikama i ne prihvati li ih vlastitim promatranjem, može ih naučiti. Strani je govornik, međutim, često izvan društvene i lingvističke okoline jezika što ga uči. On ne može učiti iz vlastitog iskustva, već ga netko mora poučiti.

Promotrimo to iz ponešto drukčije perspektive. Sociolingvisti se obično slažu da svaki jezik svojim govornicima daje određen način shvaćanja i pro-

matranja svijeta oko sebe i da svaki različit jezik daje, do stanovite mjere, različit način shvaćanja i promatranja. Nadalje, svaki jezik razvija društvene stavove u svojih govornika i pomaže da se ti stavovi održe. Kako se mijenja jezik, mijenjaju se i njegovi društveni stavovi i vrijednosti. Budući da unutar svakog jezika ima mnogo društvenih grupacija i budući da govornici unutar dane društvene grupacije upotrebljavaju one elemente jezika koji odgovaraju njihovim stavovima i vrijednostima, slijedi da učenik stranog jezika mora postati svjestan tih stavova i vrijednosti ne samo na općoj već i na specifičnoj razini. To je potrebno želi li naučiti i upotrebljavati taj jezik u njegovoj komunikativnoj funkciji.

Jasno je da taj proces učenja počinje s nastavnikom; zbog toga ovaj sam mora spoznati odnose između jezičnog sistema i struktura društvenog života koje taj sistem odražava. Istodobno, nastavnik pri poduci jezika mora biti svjestan i toga da vrijednosti i stavovi koje izražava drugi jezik mogu doći, a često i dolaze, u sukob s vrijednostima i stavovima koje je učenik razvio kroz vlastiti jezik. Rezultirajući sukob može dovesti do negativnog stava učenika prema stranom jeziku. Tada se nastavnik mora pozabaviti problemom da pokaže kako stavovi i vrijednosti koje je učenik usvojio u procesu učenja svog materinjeg jezika nisu univerzalne istine, već, jednostavno, način shvaćanja i gledanja na svijet koji ga okružuje.

Postoje mnoge metode i tehnike rješavanja takvih problema nastave. Najočitiiji način — a možda i najuspješniji — jest upoznavanje s književnošću (u širokom smislu te riječi). Književnost nekog jezika odražava društvene stavove i vrijednosti tog naroda u danoj vremenskoj točki. Ona također često pokazuje stvaranje stavova i vrijednosti. Nadalje, različiti tipovi književnosti jasno odražavaju razne stavove različitih društvenih skupina. Da bi se učenik mogao i koristiti književnošću koju proučava, da bi je mogao razumjeti i u njoj uživati, mora postati svjestan vrijednosti i stavova koje svako književno djelo odražava.

Bez obzira na to na koji se način tim problemima pristupa u razredu, nastavnik mora imati na umu da je nastava stranog jezika »djelatnost kojoj je cilj da kod učenika razvije oblike društvenog ponašanja koji se razlikuju od njihovih vlastitih«.⁵ Drugim riječima, prvi mora biti svjestan elemenata koji čine sociologiju jezika.

Na drugoj strani medalje je sama sociolingvistika — proučavanje jezika u djelovanju, njegova odnosa prema drugim vrstama društvenog ponašanja unutar društva i obaveza koje one nameću govorniku. Ovdje je od prvenstvene važnosti ono što sociolingvistika naziva »govornim događajem«. To se ne odnosi samo na usmenu upotrebu; taj termin pokriva svaku jezičnu jedinicu, pisanu ili izgovorenu (a koji put čak i na ne-verbalnoj razini), a uključuje primaoca govornog događaja, kao i njegova stvaraoca.

Criper i Widdowson ističu da se svaki govorni događaj sastoji od određenih skupova faktora. Možemo ih sumirati na slijedeći način:⁶

1. govornik — osoba ili osobe koje vrše govorenje ili pisanje ili, u nekim slučajevima, gestikuliranje; to jest, vršilac prvog dijela govornog čina
2. primalac — osoba ili osobe kojima je namijenjena komunikacija

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.* Treba primijetiti da terminologija »faktora« govornog događaja potječe od Cripera i Widdowsona, dok su objašnjenja autorova.

3. oblik poruke — usmen ili pismen ili njihova kombinacija. (U ovo možemo uključiti i druge oblike vizualizacije kao dijagrame, fotografije i sl. Obično su te metalingvističke pojave dodatak osnovnoj govornoj ili pisanoj poruci.)

4. kanal komunikacije — zrak ili papir, televizijski ekran itd.

5. okolina — mjesto na kojem se komunikacija odvija i vrijeme u kojem se odvija

6. tema — predmet komunikacije

7. fiksna oblik *koda* — jezik na kojem se poruka oblikuje i koji, kako se pretpostavlja, razumiju svi sudionici govornog događaja.

Ovi faktori razumijevaju, ali ne navode izričito da govorni događaj uključuje još dva elementa: 1) razinu jezične upotrebe i 2) registar. Poznavanje tih obaju faktora važno je za nastavnika stranog jezika. »Razina« se obično definira kao vertikalna klasifikacija jezične upotrebe, pri čemu se klasifikacija zasniva na pretpostavci da postoji samo jedan »standardni« oblik jezika, to jest »pravilan« oblik, dan u priručnicima. »Registar« se najjednostavnije definira kao varijanta jezika koja se razlikuje prema upotrebi. Razina se bavi propisivanjem; ona ne pravi pretpostavke u vezi s društvenim grupacijama, stavovima ili jezičnim potrebama primaoca govornog događaja. Nju govorni događaj zanima samo u smislu njegove »pravilnosti« u usporedbi sa »standardnim« oblikom jezika. Međutim, registar se bavi primaocem komunikacije, njegovom društvenom pripadnošću, njegovim stavovima, potrebama, za pravo svim faktorima koje smo gore naveli. Prema tome, registar je povezan sa sociolingvistikom.

Neki se elementi »razine upotrebe« mogu povezati s registrom i dati korisne smjernice za promatranje jezika u svjetlu sociolingvistike. Prvo, možemo izvršiti početnu klasifikaciju u tri široke skupine: ne-komunikativna upotreba jezika; polu-komunikativna (ili fatička) upotreba; i komunikativna upotreba. Učenik stranog jezika ima sve te razine i u svom materinjem jeziku — jer ih svi jezici posjeduju u većoj ili manjoj mjeri — ali su one rijetko kad paralelne među jezicima; to jest, one u jednom jeziku ne funkcioniraju uvijek na isti način kao u drugom. Zbog toga učenik mora naučiti kako one funkcioniraju u jeziku što ga uči i kako se razlikuju od razina u njegovu vlastitom jeziku.

Ne-komunikativna upotreba jezika najmanje se razlikuje od jezika do jezika. Najbolje je karakterizira ono što često nazivamo »emotivnom« upotrebom jezika. To je ne-komunikacija u tom smislu da govorniku nije važno postoji li primalac ili ne, niti su relevantni faktori kao okolina, predmet ili zajednički kod (ako pretpostavimo primaoca). Taj se tip jezika upotrebljava za izražavanje snažnih osjećaja, do kojih često dolazi uslijed šoka ili iznenađenja.

Polu-komunikativna upotreba jezika daje jasan primjer razlika među jezicima. To je tip jezika koji je namijenjen primaocu, ali nije mišljen kao potpun, pravi komunikativan čin. Najčešći oblici te upotrebe jesu verbalizirane društvene aktivnosti pozdravljanja i opraštanja i »ćaskanje« kojim ljudi ispunjavaju nelagodne vremenske pauze u kontaktu sa znancima, no i nepoznatim osobama. Često se ističe da je kod engleskih govornika najomiljenija tema »ćaskanja« vrijeme, dok za govornika nekog drugog jezika najomiljenija tema može biti nešto sasvim drugo. Da su za engleskog govornika takve diskusije o vremenu samo polu-komunikativne naravi, može se lako

zaključiti iz analize tipičnog »govornog događaja«. Izvorni govornik engleskog koji kaže »Danas je prilično hladno« očekuje da primalac odgovori otprilike »Da, zaista«. On ne očekuje da će primalac izjave odgovoriti »Da, barometarski pritisak nad sjevernim Atlantikom slabi, a jaki vjetrovi nad Sibirrom mijenjaju izobarsku situaciju u srednjoj Evropi.« Ako prvi govornik zaista želi meteorološki izvještaj, on će izvršiti komunikativni čin i zatražiti ga.

Slično tome, društveni se pozdravi upotrebljavaju kao takvi. Kao odgovor na »Dobro jutro. Kako ste?« očekuje se samo nešto poput »Dobro. A vi?« Nikako se ne očekuje odgovor »Boli me lijeva noga, imam bolove u području lijevog uha i...« Ako prvi govornik zaista želi zdravstveni izvještaj, on će i opet izvršiti komunikativan čin i zatražiti ga. Svi jezici, naravno, imaju oblike pozdrava, ali su oni u raznim jezicima često podijeljeni u nekoliko različitih razina formalnosti, pa faktori govornog događaja, kao što su društveni status primaoca, okolina, pa čak i kanal, mogu utjecati na oblik poruke kao i na kod.⁷ Tako se, na primjer, podjela vremena u pozdravima znatno razlikuje od jezika do jezika. U engleskom »jutro« traje do podneva, »poslije podne« do pet ili šest sati, a zatim nastupa večer. Slična se podjela rijetko nalazi u drugim jezicima.

Komunikativna upotreba jezika odražava najveće razlike među jezicima. U slučaju engleskog ona se obično dijeli vertikalno na dvije široke kategorije: podstandardnu i standardnu upotrebu. Dalje su kategorije standardne upotrebe formalna, standardna i prihvatljivo kolokvijalna. Kao sve generalizacije, i ove potpodjele i kategorije nisu osobito točne. Međutim, kada ih upotrebljavamo u odnosu prema registru, mogu nam koristiti u promatranju jezika. To je točno osobito u negativnom smislu, to jest kad je nastavnik svjestan toga da priručnici često prikazuju jezik u smislu razina i gotovo potpuno zanemaruju registar.

Gornja klasifikacija pretpostavlja da se »standardna« kategorija zasniva na skupu normi danom u preskriptivnim gramatikama jezika. Te norme u prvom redu određuju što je »pravilno«, a što nije s obzirom na gramatičku upotrebu. One u manjoj mjeri govore i o rječniku, razlikujući napose »slang« ili »neprihvatljive kolokvijalizme« i prihvatljivu terminologiju. One i fonologiju obrađuju u smislu pravilnosti: na primjer, neprihvatljivost »gonna« za »going to« i »gotta« za »have to« u američkom engleskom.

Očigledno je da taj sistem klasifikacije ne uzima u obzir stvarnu jezičnu upotrebu. On ne samo da zanemaruje registre društvenih situacija kao odrednika prihvatljivosti, već znači da je svako odstupanje od određenog skupa normi podstandardno i, prema tome, neprihvatljivo. Međutim, postoje mnoga društvena područja gdje su gramatičke upotrebe, klasificirane po razini kao podstandardne, norme tih društvenih područja. U takvim bi slučajevima tako zvani standard bio isto tako deplasiran u smislu prihvatljivog komunikativnog čina kao što bi tako zvane podstandardne upotrebe bile u nekoj drugoj okolini. U nekim je slojevima američkog društva norma da govornik upotrebljava podstandardne oblike kao što su »ain't« za »am not / is not«, »I seen« i »I have saw« za »I saw« i »I have seen« i »He don't« za »He doesn't«. Govornik koji bi upotrebljavao »standardne« norme bio bi svrstan među »intelektualce« i ne bi bio prihvaćen u društvenu skupinu.

⁷ *Ibid.* Za opširnu diskusiju ovog vidi Criper i Widdowson, Section 3.3, »The Speech Event«.

Ukratko, ova klasifikacija tvrdi da postoji samo jedna prihvatljiva sfera jezičnih oblika i da za norme jezične upotrebe nisu važne ni funkcija ni društvena situacija. Nažalost, i suviše velik broj priručnika, pa, prema tome, i nastavnika i dalje radi uz takvu pretpostavku. Nasuprot tome, registar pretpostavlja da jezik ima mnoge različite funkcije, a time i različite oblike (i različite norme) za razne društvene situacije.

Koncepcija pretpostavljanja od bitne je važnosti za temeljito promatranje jezične upotrebe, za uključivanje registra — sa sociolingvističkog stajališta — u jezičnu nastavu za strane govornike. Pretpostavka se definira kao količina znanja ili informacija koju govornik pretpostavlja da primalac u komunikacijskom činu posjeduje. Ona se, nadalje, definira kao pretpostavke govornika u vezi s registrom ili registrima koji su najnormalniji za primaoca. Te se pretpostavke često djelomično zasnivaju na prirodni teme, okolini i na tipu poruke. Ti faktori govornog čina zajedno oblikuju kod, osobito na području vokabulara i gramatičke složenosti.

Tako, na primjer, možemo suprotstaviti moguće promjene — male ili velike — u kodu kad bismo mijenjali slijedeće okoline:

- 1) razred, nastava za početnike; učenici srednjeg stupnja; napredni učenici
- 2) večernji sastanak bliskih prijatelja
- 3) formalni sastanak na kojem se nalaze prijatelji, znanci i strane osobe
- 4) sastanak skupine osoba istog spola sa zajedničkim interesom.

U navedenim situacijama pretpostavljamo da je govorni čin usmene naravi. Da razmatramo pismen događaj, mogli bismo suprotstaviti:

- 1) pisanje priručnika stranog jezika za početnike
- 2) pisanje priručnika za napredne učenike istog stranog jezika
- 3) pisanje tehničkog članka za kolege
- 4) pisanje popularnog članka koji pokušava objasniti iste podatke koji bi bili sadržani u tehničkom članku.

Većina obrazovanih izvornih govornika bili bi u stanju da izvrše potrebno pomicanje koda i normi kako bi poruku prilagodili prije opisanim pomicima u društvenoj situaciji, u registru. Međutim, kao što smo već istakli, strani govornik mora te razlike tek naučiti. On će često upotrijebiti odgovarajuću gramatiku, fonologiju i rječnik na jednoj razini, ali neće biti u stanju da pravilno reagira u smislu raznih društvenih situacija ili različitih registara. Ta nesposobnost često je prouzročena time što on ne zna da se jezična funkcija i jezična forma često razlikuju i da je ta razlika važna.

Istina je da se stranom govorniku nekog jezika brkanje forme i funkcije često oprašta. Međutim, to nije uvijek tako. Začudo, često je slučaj: što je više obrazovanje izvornog govornika, što su on i strani govornik više profesionalno orijentirani, to će manje tolerancije pokazati izvorni govornik.

Na koji je način sve to relevantno za nas kao nastavnike engleskog kao stranog jezika? Ponajprije moramo biti svjesni da svaki učenik nekog jezika određuje kroz potrebu koliko će tog jezika naučiti i kako detaljno.⁸ Drugo, sami moramo naučiti kako da učenika najbolje upoznamo sa skupovima normi koje će mu trebati da zadovolji svoje potrebe. Nažalost, koncepcija

⁸ Halliday, M. A. K., Strevens, P., i McIntosh, A. *The linguistic sciences and language teaching*, Longmans, 1964.

Za opširnu bibliografiju sociolingvistike i srodnih područja, vidi Criper i Widdowson, *op. cit.*

registara, različitih normala za različite društvene grupacije često je isto tako strana nastavniku, kao i učeniku. Osim očitih razlika između široke klasifikacije govornog jezika nasuprot pisanom, mnogi priručnici ne upućuju na to da postoje razlike u jezičnoj upotrebi.

Taj je nedostatak često namjeran, to jest, autor traži neku mješavinu registara koji su prihvatljiviji unutar preskriptivnog okvira »standardne« jezične upotrebe. On time postiže nešto što bismo mogli nazvati »neutralnim« registrom, to jest registar koji ne postoji u stvarnosti, ali je koristan za poučavanje osnovnih elemenata nekog jezika. Takav je neutralni registar zapravo jedino rješenje za opću nastavu jezika jer doista daje osnovno znanje potrebno za komunikaciju. I dok se strani govornik kreće jednako neutralnim svijetom turista ili slučajnog gosta, tako dugo dok se ograničava na jednostavne razgovore osnovnog priručnika, taj je umjetni registar sasvim dovoljan za njegove potrebe. Tek kad ukorači u drukčiju ulogu u odnosu prema upotrebi jezika, dolazi do problema.

Uzmimo, na primjer, da je učenik engleskog kao stranog jezika postao inženjer koji se bavi proizvodnim procesima i u tom je svojstvu došao u inozemstvo. On će trebati najmanje još tri registra uz onaj neutralni koji je naučio u razredu: trebat će mu tehnički registar za čitanje tehničkog materijala, za slušanje i sudjelovanje u tehničkim diskusijama; trebat će ponešto formaliziran govorni registar za komuniciranje s nekima od ljudi koje će susretati — kao ljude iz uprave itd.; a trebat će mu i kolokvijalniji registar, uključivši i kolokvijalne oblike tehničke terminologije, bude li došao u kontakt s radnicima i drugim osobama koje rade na fizičkoj strani proizvodnih procesa. To je minimum koji treba inženjeru izvornom govorniku i nema razloga da pretpostavimo da će strani govornik trebati išta manje.

Da bismo riješili takve probleme, treba li da sve učenike upoznajemo sa širokim spektrom registara pošto su donekle ovladali neutralnim registrom? Osim upoznavanja učenika s osnovnim razlikama kao što su razlike između američkog i britanskog engleskog i razlika koje mu omogućuju da razumije i uživa u književnosti stranog jezika, odgovor na ovo pitanje je odlučno »ne!« Svi učenici neće trebati iste skupove normi niti će svi trebati iste registre. Bez obzira na njihove profesije, svi oni neće biti izloženi istim skupovima govornih činova, niti će svi trebati strani jezik za iste komunikativne funkcije.

Jasno je, prema tome, da je logičnije rješenje da se najprije utvrde potrebe učenika što se tiče njegove konačne upotrebe jezika i zatim odredi koji će mu registri biti potrebni da bi profesionalno zadovoljio te potrebe. U toj fazi procesa učenja učenika treba upoznati ne samo s registrima koji će mu biti potrebni već i s tim kako će i kada izvršiti potrebne pomake. To se često može postići uspoređivanjem između pomaka koje učenik automatski vrši u materinjem jeziku i pomaka koje će morati vršiti u stranom jeziku. Prije svega, nastavnik mora upoznati učenika s time da je jezik sredstvo komunikacije i da kao takvo uključuje ljude, uslijed čega uvijek dolazi do društvenog međudjelovanja. Nadalje, kad se društveno međudjelovanje razlikuje, jezik poprima drukčije funkcije i zbog toga zahtijeva drukčije oblike — ako želimo da komunikativni čin bude uspješan.

Da bi učenik koristio različite funkcije i oblike i postigao komunikativnu kompetenciju, on mora biti svjestan društvene uloge jezika i obaveza koje te društvene uloge nameću. Tek tada možemo reći da je naučio jezik.

(Prevela: Vera Andrassy)